

JÁNOSI ZOLTÁN

Nagy László föltámadt drámafordítása

Előhang Katona Eszter tanulmányához

Katona Eszter Nagy László drámafordításáról írott tanulmánya régi adósságot fedez. Az alkotónak a Szolnoki Szigligeti Színház számára készített *Bernarda Alba háza* fordítása ugyanis évtizedeken át – pontosan 41 esztendeig –, 1975-től 2016-ig lappangott, amíg Ablonczy László és A. Szabó Magda kutató nyomozásának köszönhetően a drámai megjelenítés alapjául szolgáló, mindeddig nyomtatásban soha meg nem jelent, így Nagy László gyűjteményes életmű-köteiben sem található gépirat előkerülhetett a színházi papírok gyűjtőhelyéül szolgáló, ellenőrizhetetlen fiókból. S ezzel immár a Nagy László-műfordításoknak is egyik ékkövévé emelkedhet. A spanyol irodalomnak azt a magyarrá tett, s már közismert anyagát gazdagítva, amely Nagy László idegen nyelvi fordításainak a bolgár népköltészet és a személyes líra közvetítése mellett eddig is a fókuszában állt. Ám e dráma átültetése a lírában, esszében, prózaversben s versfordításban már eddig is köztudottan gazdag életmű egy új ablakára is távlatot nyit: a drámákra figyelő Nagy Lászlót is az olvasók tekintete elé emeli. Annak az írónak az arcát, aki (a később *Krónika-töredék* címmel 1994-ben kiadott) naplójában is gyakran érintette – az olvasott vagy megtekintett magyar és nem magyar darabok révén – e műnem több értékét, s aki élete alkonyán (lásd a költőnek a *Talán drámát is írok* című, 1977. december 25-i vallomását a Népszabadság hasábjain) tervbe vette egy drámai mű elkészítését is. García Lorca egyik legnépszerűbb darabjának lefordításával Nagy László közvetlenül és mélyen átélhette a drámai mű létrehozásának alkotói ihletét, poétikai kihívásait.

Az a tény, hogy García Lorca lírai művei az előd és rokon szemléletű művész felismerésének nagy örömeivel érintették meg Nagy Lászlót, Ágh István emlékezései óta (*Üdvözítő emlékek, Ahogy a vers miben-nünk*) szélesebb körben is köztudott: már az iszkázi parasztházban ott forgott a kezükben az andalúz költő András László által anyanyelvünkre fordított verseinek könyve. „Lacitól többet tanultam, mint az iskoláktól – írja Ágh István az *Üdvözítő emlékek*-ben. – Intellektuális környezetet varázsolt a paraszt-

udvarból. [...] Én tízévesen Lorcát olvashattam. *Cigányrománcok*, fordította András László, Lux Kiadó.” A tízéves öccse kezébe már García Lorcát adó Nagy László bizonyára a paraszti-népi kultúra és világkép egyetemes alkotói szintekre érkezett, műköltészetbe integrált értékeit és ösztönzéseit vette észre a spanyol szerző e költeményeiben. S benne azt az európai modellt és támaszt is, amelynek párhuzamában a magyar parasztság életköréből kiemelt motívumvilág felől inspirált líra is a nemzeti és az európai költészet újabb élvonalába juthat. Sinka István, Erdélyi József, Illyés Gyula egykori forrásait – s később Bartók Béla zenei üzeneteit – Nagy László szemlélete García Lorca koordinátáin át így már eleve a világirodalom értékéhez mérte. S később, már érettebb alkotói körében a *Bernarda Alba háza* lefordítására vonatkozó felkérés ugyanezeket az akaratokat mozgósította benne.

A lefordításra váró *Bernarda Alba háza* felvonásaiban, jeleneteiben, majd Nagy László magyarrá ültetésében egyszerre három világ találkozott: egy – eredendően – spanyol (andalúz) világ és kultúra, és két magyar történelmi dimenzió. A magyarországi történeti síkok két ágát egyfelől az 1930-as évek magyar és spanyol parasztvilágának történeti és civilizációs–kulturális–szociális párhuzamai, másfelől a Kádár-kornak a „klasszikus” magyar paraszti létet kifordító s darabokra törő idődimenziója adták. Nagy László fordítása, amiképpen erre Katona Eszter tanulmánya annak belső összefüggéseiben is érzékenyen rámutat, mindhárom világ kihívásának magas szinten kívánt megfelelni. Az elsőnek a drámában tükrözött spanyol léthelyzet és lélek (magyarországi analógiáiban a fordító által sokszorosan ismert) tolmácsolásában, a másodiknak a költő gyermekkorától a második világháborúig megélt tapasztalataiban, a dunántúli sorspárhuzamok húrjain megpendített szinkron atmoszfärafestésben és nyelvalkalmazásban, a harmadikban pedig a jelenére – és azon belül is legsúlyosabban jelene parasztságára – nehezedező zsarnoki ideológiának (eszmének) a *Bernarda Alba házára* vetített, annak falai közül felsugárzó rejtjeles kifejezésében. Mindhárom történeti–kulturális–lélektani dimenzió megrajzolása jól láthatóan bomlik ki Katona Eszter részletes elemzésében, amely, miközben két műfordítás és az eredeti alkotói szöveg között teszi meg a maga szakmai észrevételeit, egyszer s mindenkorra is rávilágít, hogy mennyire árnyalt, milyen mély, mire alkalmas, és mennyit bír el García

Lorca e műve vonatkozásában a magyar fordítói nyelv (ráadásul úgy, hogy ezeknek a történeti dimenzióknak egyszerre akar megfelelni). Nemcsak Nagy László, hanem az őt megelőzően a drámát átültető András László nyelvét is mérlegre teszi tehát tanulmányában (sőt, néhol láthatóan még García Lorca eredeti szövegét is a filológus nagyjátját át vizsgálja).

A három történeti–szociális–kulturális réteg elemi közvetítése Nagy László számára a fordítások örök problémájának: a ritmikai, a szerkesztési, a jelentés-tani övezetek közé szorított nyelv korlátainak legyőzésében testesült meg. A költő Nagy László szabadságát itt kizárólag magyar nyelvtudása, népismerete, s ezen át ennek a három szemléleti szférának az adaptációs képessége adta. A fordító történeti tudása, műveltsége és kulturális érzékenysége mellett is a nyelvi képességeken múltott átültetésének sikere. A magyar nyelvismeret legfontosabb bázisát e mű fordításában – a történeti–kulturális áthallások megszólaltatásán, az eredeti és a saját földrajzi helyen levő és a két magyar korra utaló allúziókon túl – Nagy László számára elsősorban a magyar népnyelv ismerete biztosította. Az a – csaknem a teljes bolgár és számos más népköltészeti anyag lefordításán, a magyar népköltészet sokszoros áttanulmányozásán csiszolódott és iskolázott – képessége, amely egyaránt a legnagyobb szöveghűségben tudta megjeleníteni Andalúzia szenvedő és zsarnok parasztjait, a '30-as évek magyar falujának nyelvét és lelki történéseit s a Kádár-világ parasztokra ütő csapdarendszerét, a szabad személyiséget és akaratot e világszférában is

szétrobbantó aknáit. Vagyis, Nagy László népnyelvi ismereteinek gazdagságát kiemelve, e drámafordítás erejében, az ezt elemző tanulmány bevezetéseként is az a folklórismereti, népléleklátó, vidékismereti összetettség emelhető ki elsősorban, amely a nyelven át nagyszerűen jelent meg a magyar költő García Lorca drámáját magyarul is felfoghatóvá tevő átültetésében. A mű magyarra emelését tehát alapvetően Nagy László népnyelvi tudása táplálta.

Am ennek a fordítói tulajdonságnak itt csak a felvillantására van szükség, hiszen Katona Eszter értékezése mindezt kiválóan tudatosítja. Széleskörű spanyol és magyar nyelvismeretén túl a két (sőt három) világ történeti–geográfiai szerkezetében való szellemi jártasságáról is tanúskodó esszéje az egyik legmeggyőzőbb mai bizonyítéka (Bornemisza Péter *Elektra*-átdolgozásának prognózisán is) annak, miképp lehet egy külföldön született, egyetemes értékű irodalmi mű átültetett formája magyar nemzeti gondok kifejezésének a tablója, a magyarság fájdalmainak horizontja is. Akárcsak korábban García Lorca *Siratónak Ignacio Sánchez Mejías torreádor fölött* című hosszúversének 1961-ben, szintén Nagy László által elvégzett fordítása, amelynek magyarrá tett soraiba a vers átültetője az 1956-os forradalomra következő megtorlások traumáját is beleoltotta. S érzékletes képet nyújt ez a tanulmány arról is, hogy a „drámaíró”, illetve a drámaírást fontolóra vevő Nagy László hogyan rejtőzött el az andalúz alkotó mondataiban, és hogyan maradt – s marad – fordítása révén mégis mindvégig a szemünk előtt.

Mannó Miltiadesz, Ősz Nemes György: A gorodoki lovasroham emlékére
(Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 1929)